

STENHUGGEREN

MEDLEMSBLAD FOR JYSK STENKLUB

44. årgang nr. 3 September 2018 Total nr. 161

*Næsten hovedløs fossilindsamling i Kongensbro grusgrav, april 2018.
Reportage fra turen inde i bladet. Foto: Arne Dich.*

Stenhuggeren: Medlemsblad for Jysk Stenklub

Formand:

Ingemann Schnetler, Fuglebakken 14, Stevnstrup, 8870 Langå 8646 7282
i.schnetler@mail.dk

Medlem af bestyrelsen og redaktør

Søren Bo Andersen, Engdalsvej 65A, 3.tv. 8220 Brabrand 2625 1733
sba@geolsba.dk

Medlem af bestyrelsen og kasserer

Jytte Frederiksen, Myntevej 16, 8240 Risskov 8617 4697
jytte@dichmusik.dk

Medlem af bestyrelsen og turansvarlig

Linda Lægdsmand, Lyngvej 55, 8420 Knebel 8635 2740
lindakaj@gmail.com

Medlem af bestyrelsen og værkstedsansvarlig

Hans J. Mikkelsen, Kjærslund 18, 8260 Viby J 8629 5518/4054 3902
hansjmikkelsen@gmail.com

Medlem af bestyrelsen

Pia Kamuk Nielsen, Firkløvervej 103, 8464 Galten 8694 6707
pia@ana.au.dk

Medlem af bestyrelsen

Niels Hemmer, Vejlbøvænge 72, 8240 Risskov 4068 3898
nielshemmer@gmail.com

Jysk Stenklub, Myntevej 16, 8240 Risskov: Bank reg.nr. 1551 1217380

Årskontingent i 2018: 150 kr. for enkeltpersoner, 200 kr. for par.

Klubbens hjemmeside: <http://www.jyskstenklub.dk/>

Webmaster: Ingemann Schnetler

Medlemslisten: kan fås hos kassereren.

Klubblade fra andre klubber bedes sendt til formanden.

Fotos anvendt i dette blad er taget af *Arne Dich*, hvis ikke andet er nævnt

Indhold i dette nummer :

Side 3	Dueodde-meteoritten
Side 7	Tur-annonce: Rendsburg fossil - og mineral messe
Side 8	Tur-annonce: Grusgravtur til Hjørdemål og Ræhr
Side 9	Turen til Misburg/Turreferat
Side 12	Når vi slippes løs/Turreferat
Side 15	Sangstrup Klint/Turreferat
Side 18	Sommerens ø-tur til Fur/Turreferat
Side 24	Spørg Stenhuggeren
Side 31	Kontingent og værksted
Bagsiden	Programsiden

Dueodde-meteoritten

Af Arne Dich.

En sommerdag i 2016 var en sommerhusejer i gang med at inspicere taget på annexet til sit sommerhus ved Dueodde på Bornholm. Der opdagede han til sin undren et hul på 5 cm som højst kunne være 2-3 år gammelt. Ved en undersøgelse under taget fandt han en 75 gram mørk sten. I første omgang smed han stenen væk, men da hans kone hørte om den blev mistanken vakt og han måtte finde den igen, for det kunne jo være Og det var det!

Stenen blev afleveret på Statens Naturhistoriske Museum. Det karakteristiske ved en stenmeteorit er at den har sort skorpe, er tung og magnetisk. Professor Martin Bizzarro forklarer: »Det vigtigste at fokusere på er skorpen. Når stenen flyver gennem atmosfæren, vil en smule af overfladeområdet blive smeltet – måske bare 1-2 millimeter.« I første omgang var Martin Bizzarro i tvivl, om det var en meteorit, fordi skorpen utypisk nok var porøs, men da der blev skåret en skive af, kunne man se metallet, der gemte sig i stenen, og han kunne slå fast, at der er tale om en helt ny dansk meteorit.

Historien ramte de danske medier i april 2018, og efterfølgende præsenteredes meteoritten på en udstilling på Geologisk Museum. Skiven var blevet poleret og underkastet den sædvanlige videnskabelige undersøgelse med bl.a. røntgen og elektron-mikroskopi. Resultatet er nu offentliggjort i ”Meteorite Bulletin Database”. Og det var så en ganske almindelig sten-meteorit, en chondrit ligesom meteorit-faldene i Århus og Ejby - og 80% af samtlige meteoritter i verden.

Chancerne for at finde meteoritter i Danmark er ekstremt små. Som regel kan vi enten se når en meteor styrter ned, og derfor har vi en mistanke om, hvor man kan finde meteoritten. Sker det, er der som regel et væld af astro-nomi-interesserede, som støvsuger landskabet for meteoritter, som det var

tilfældet ved det hidtil største danske meteorit-fald i Ejby for et par år siden.

Det er endnu mere sjældent, at danskere finder meteoritter, som ingen anede var kommet til Jorden. (de kaldes fund – i modsætning til fald, som er observerede). Dueodde-meteoritten er blot det tredje eksempel på fund. To landmænd i 1976 og 1977 stødte på hver deres jern-meteorit pragteksemplar, da de pløjede jorden ved henholdsvis Jerslev i Nordjylland (40 kg) og Felsted i Sønderjylland (14 kg).

Til sammenligning er Dueodde-meteoritten en miniput på blot 75 gram. Ikke desto mindre er den nu danekræ – en naturhistorisk genstand af enestående værdi, det eneste danske fund af en stenmeteorit. Fundet udløser en findeløn til de bornholmske plejeforældre på 14.000 kroner. Det er ikke så forfærdelig meget, for markedsværdien er ikke – tja, astronomisk. Det skyldes dels, at meteoritten er lille, dels at chondritter er de mest almindelige meteoritter. De består af støv og partikler fra det tidlige solsystem, men der er så mange af dem i forvejen, at de ikke bidrager med så forfærdelig meget nyt.

Man kan altså finde meteoritter i Danmark – giv ikke op. Der kan sagtens være flere. Geologisk Museum modtager omkring 100 sten om året, som finderen håber er Ud af 1.500 tidligere modtagne sten var der 2 meteoritter, en købt meteorit og så den sjældne og kostbare kul-chondrit Maribo, der faldt 2009. Og så for nylig den fundne Dueodde. Men som en tysk meteoritven trøstende sagde til mig, efter at jeg var faldet for en meteorit-lignende basalt: ”Every collector of meteo-rights must have a collection of meteo-wrongs”. - Meteo-ret eller Meteo-vrang?

100 tons i døgnet

Hver dag falder omkring 100 tons materiale fra rummet på jorden. De mindste partikler (under 0,1 mm) svæver uændrede til jordoverfladen som kosmisk støv.

Mikrometeoritter mellem 0,2 og 0,4 mm (udgør langt den største masse af de 100 tons) når også jorden uden at brænde op. På grund af den store indfaldshastighed på op til 50 gange en riffelkugle varmes de op og når temperaturer på op til 1.350⁰-2.000⁰ Celsius. Mange af dem danner under opvarmningen de forunderligste krystaller. I byer kan man finde mikro-meteoritter på f.eks.

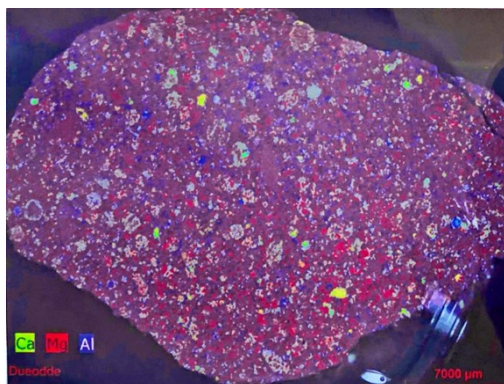
tage, tagrender, asfalt etc. De er jo møj bette og man kan nok højst finde 2 pr 50 m² pr år. Hvis man vil vide mere om dette interessante emne så søg på Facebook eller internettet efter Jon Larsen (Project Stardust).

Stjernes kud er lysspor efter partikler op til 1 cm som brænder op i stor højde og efterlader lidt nano-røgpertikler, en kort lysende streg samt muligheden for et ønske.

Meteoritter (partikler over 1 cm) når jorden efter afsmeltning af en betydelig del af massen. Jo større hastighed og diameter - desto kraftigere vil et lysspor (og undertiden lyd) gøre opmærksom på et meteor-fald. De rigtig store meteoritter gemmer vi til en anden gang.

Røntgenbillede og tekst fra udstillingen af Dueodde meteoritten:

”Fordelingen af Magnesium (rød), Calcium (grøn) og Aluminium (blå). Fordelingen afslører tilstedeværelsen af en stor andel af runde indeslutninger, såkaldte chondruler, der er karakteristiske for chondritiske meteoritter. Chondruler blev dannet i løbet af de første få millioner år af solsystemets historie for ca. 4.567-4.564 millioner år siden og udgjorde sandsynligvis den vigtigste byggesten for sten-planeterne. Chondritter udgør vores hovedkilde til at studere byggematerialer fra selve planetdannelsen.”

Meteorite Bulletin Databases klassificering; ”H5, W1,” På godt dansk betyder H: et højt indhold (15-19%) af frit jern, 5: de kugleformede chondruler (0,2 – 1 mm) er meget omdannet af varme (ikke fra fald-varmen, for det indre påvirkes ikke!). Weathering 1: ganske let angrebet af rust.

.....

Danske meteoritter: Fyn findes ikke længere. De 2 jernmeteoritter med *) stammer fra istiden.

1. Fyn	Fald	654	Ukendt	
2. Mern	Fald	1878	L6	4 kg
3. Aarhus	Fald	1951	H5	720 g
4. Jerslev *)	Fund	1976	Jern	40 kg
5. Felsted *)	Fund	1977	Jern	13,5 kg
6. Maribo	Fald	2009	CM2	25,8 g
7. Ejby	Fald	2016	H5/6	8,94 kg
8. Dueodde	Fund	2017	H5	75 g

Lidt litteratur om emnet:

500 billeder af sten med forklaringer: ”A Photo Gallery of MeteorW-rongs” (and MeteorRights):

meteorites.wustl.edu/meteorwrongs/meteorwrongs.htm

Jon Larsen og Project Stardust: www.facebook.com/micrometeorites/

Meteorite Bulletin Database: www.lpi.usra.edu/meteor/ - søg på meteoritnavne.

Meteoritten fra Ejby: Stenhuggeren April 2016

www.dichmusik.dk/Meteorit.html

Tur-annonce

Rendsburg fossil- og mineral Messe søndag d. 09. september 2018

Denne hyggelige messe blev sidste år aflyst, da man ikke havde fundet en ny arrangør til at afløse den afgående Frank Rudolf.

Er du interesseret i at komme med?

Så ring til Linda: 8635 2740/5051 0055 eller
mail til: lindakaj@gmail.com

TILMELDING OG BETALING STRAKS!!!!

Reg. nr: 2690, Konto: 88906 53554 –
husk reference

Vi gør stop ved grænsebutikker på hjemvejen.

Mødetid kl. 07.50 ved PS biler,
Søren Frichs Vej 47, Aarhus

Turpris inkl. entré ca. 450 kr.

Tur-annonce:

Grusgravstur til Hjardemål og Ræhr, lørdag d. 20. oktober 2018

Med denne afsluttes årets tur-arrangementer.

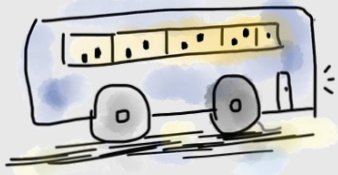
Vi skal på en lang tur til to grusgrave i Thy.

Har du lyst til at komme med?

Så kontakt Linda, tlf: 8635 2740/5051 0055
eller mail: lindakaj@gmail.com

Tilmelding og betaling senest d. 1.10.

Turpris ca. 325 kr.

Turen til Misburg den 11.-13. maj

Referat ved Phivos Brødsgaard. Fotos, Benedikte Andersen

Fredag den 11. Maj gik turen sydpå til Misburg, beliggende lidt øst for Hannover i Tyskland. Kridtet i kalkgraven anvendes til cement fremstilling og er fra den næstøverste etage af Sen Kridt, hedder Campanien og har en estimeret alder på ca. 72,1-83,6 mio. år. Umiddelbart efter i den øverste etage af Sen Kridt, fra 72,1-66,0 mio. år ligger Maastrichtien, som de fleste af os er bekendt med at finde fossiler i. Dette gør kalkgraven særdeles interessant, da mange af de fossiler, som findes ved Misburg, også er repræsenteret i Danmark.

Tidligt fredag morgen mødtes de 16 håbefulde deltagere, som skulle med turen til Misburg, ved PS biler, hvor to minibusser var lejet til formålet. På slaget 8:30 og ikke et sekund senere, som planlagt, drog den første bus ud på vejen sydpå mod et af de syn, som holdes allerkest for enhver fossilentusiast, et hul i jorden beliggende lidt øst for Hannover. Lidt efter 11:00 ankom vi syd for grænsen, og hele holdet holdt en velfortjent kaffepause og havde mulighed for at handle lidt ind i grænsehandlen, som må forventes at have en stemning, der må være repræsentativ for de sidste stunder op til en apokalypse. Vi nåede lige at få et glimt af graven med dens store anlæg, da vi kørte forbi på motorvejen, og allerede lidt i 16:00 ankom vi til Hotel Hennies, hvor vi ville være indlogeret de følgende dage. Grundet den tidlige ankomst var der tid til at slappe lidt af efter køreturen, og kl. 18:00 gik vi så til den græske restaurant Zeus, hvor udvalget var stort og især nogle af de store anordninger med forskellige kød eller fisk var særdeles populære, maden blev afsluttet med en sjat ouzo, traditionen tro.

Lørdag morgen blev alle mødt med en stor morgenbuffet, bestående af æg & bacon, diverse brød, ost, pålæg, marmelade, pålæg, appelsin samt æblesaft og selvfølgelig det vigtigste, kaffe ad libitum, på kande eller fra en automat. Efter at være toppet op til bristepunktet gik turen videre mod kalkgraven, hvor vi meldte vores ankomst til kontoret. 9:30 gik 16 håbefulde fossilentusiaster så i samlet flok ned i graven for at finde skattene.

Fossiljagten er gået i gang i Misburg-kalkbruddet.

Vi spredte os, ligesom vand der bliver hældt ud på en stenplade, ud til alle retninger for at se, hvad vi kunne blotlægge, og især de flygtige solsvampe, *Coelopychium agaricoides* var der stor interesse om at finde. Ved en 12:00 tiden blev der hurtigt gjort kål på de medbragte smurte madder og vist nogle af fundene frem fra formiddagen. Slutspurten gik ind og kl. 15:00 var det blevet aftalt at mødes oppe ved bilerne, det var nok også for det bedste, for solen bagte hele dagen og med refleksionen fra kalken, kunne selv de lokale solarier i Randers nok ikke følge med.

Efter hjemkomst blev alle fundene fremvist på bordene uden for hotellet, og her dominerede belemnitterne billedet: halve, hele, uden matrix, med matrix, store, små, mutanter osv. Hvis man ikke var glad for belemnitter inden turen, så blev man det i hvert fald her. Der blev også fundet andre flotte cephalopoder, nautiler og ammonitter. Brachiopoder og mollusker var også til stede, samt nogle enkelte søpindsvin, som ikke fyldte så meget i billedet denne gang. Det kridtgraven er allermest kendt for, de overordentligt velbevarede havsvampe (spongier) var også bedst repræsenteret på turen, og de mest eftersøgte, solsvampene, viste også deres tilstedeværelse. Kl. 19:00 gik turen atter til

Zeus, og forskellige retter blev afprøvet, og efterfølgende om aftenen sad vi udenfor i et ganske godt udendørsområde bag hotellet og talte om dagens bedrifter.

Dagens fangst sammenlignes og diskuteres hjemme på hotellet.

Søndag morgen blev succesen med morgenmaden fra dagen forinden gentaget, og kl 9:00 gik turen mod Eiszeit Haus i Flensburg, som ligger på vejen hjem mod Aarhus. Museet bestod primært af glacialt transporterede sten og mest imponerende var den omfattende samling af Sternberger Gestein fundet i lokalområdet. Den mangfoldighed af faunaen, var virkelig godt repræsenteret, og nogle af blokkene var op til en halv m² store og må have vejte på den gode side af et ton. Kl. 14:00 var der frokost ved grænsen, og pølserne, som tyskerne er så kendte for, var i høj kurs. Lidt over 16:00 ankom vi atter til PS biler, og der blev sagt farvel og tak for denne gang.

Mange tak til alle som deltog og gjorde denne tur speciel, samt tak til chaufførerne, Hans og Kaj for den strømlinede kørsel frem og tilbage, og en særdeles stor tak til Linda, som gjorde hele denne dejlige tur mulig.

Turreferat: Når vi slippes løs - den første grusgravstur 2018

Af Jytte Frederiksen, fotos: Arne Dich

Når de økologiske landmænd slipper deres køer ud om foråret, tiltrækker det mange tusinde mennesker, som glæder sig over køernes krumspring. En stor del af Jysk Stenklubs aktive samlere blev sluppet løs i grusgraven ved Kongensbro en forårsdag i april, mens solen skinnede og forårsblæsten fejede rent.

Jagten er gået ind i Kongensbro grusgrav.

På slaget ti blev alarmen ved transportbåndene slået fra, og den vilde jagt efter små søpindsvin - *Galerites* og *Echinocorys obliqua* - tog sin begyndelse med en spurt hen over pladsen.

Efterhånden som fundhyppigheden aftog, sivede folk ud i resten af graven og gjorde mere varierede fund: ledeblokke, forstenet træ, forunderligt lette kridhvide blokke og lige så lette kerner af søpindsvinene *Echinocorys sp.* og *Cyclaster sp.* Man kan let falde i staver over sådanne bunker af blandet gods.

Et interessant fund fra Kongensbro grusgrav: Måske en bryozokoloni eller koral.

Stenene kommer både fra Norge og Sverige, Skagerrak og Danmark. Hvor gamle er de, hvornår er de kommet til Kongensbro, og hvad er der sket med dem siden de for mindst 12.000 år siden blev lagt som store moræner inde i Midtjylland? Sikkert er det, at årtusinders udvaskning med svagt syrligt vand gør noget ved de kalkholdige blokke fra Ordovicium og Silur i Oslofeltet. Der er så lidt kalk i dem nu, at de slet ikke bruser med syre. De langt yngre danske kridtblokke har selvfølgelig også fået deres del af det svagt syrlige bad. Med årene er de blevet lette som pimpsten.

Når køerne slippes ud, går der en stund, før de har ro på sig til at tænke på mad. Sådan også med stensamlerene. Og mad indtaget i flok, i sol og frisk luft - det er guf for sjæl og legeme.

Den store grav ved Grønbæk med arbejdende maskiner.

Tv. En flintstenkerne af en musling, Spondylus og foroven en stenkerne af søpindsvinet Galerites. Begge fra Kridttid.

Fra roen i Kongensbro gik turen et par kilometer mod sydvest til en dyb grusgrav ved Grønbæk med arbejdende maskiner og transportbånd. Bunkerne af skrammel og deponeret affald er ikke noget smukt syn, men de mægtige kegler af udsorteret nyopgravet materiale og de høje gule sandskrænter med de smukkeste krydslejringer var en fryd for øjet. De arbejdende, omkringkørende maskiner krævede en stor del af vores opmærksomhed, men et par gode sten blev da flækket og beundret.

Samlerholdet, der næsten ikke ville hjem igen efter en dejlig dag.

Som afslutning på den fælles samlerpremiere gumlede vi kage oppe ved bilerne og kunne næsten ikke få os til at gå hjem igen. Det var godt vi kom ud sammen. Tak for det og på gensyn.

Turreferat

Sangstrup Klint - endnu en gang

Af Jytte Frederiksen

Det kan synes lidt uopfindsomt at tage på fossilindsamling langs Sangstrup Klint den ene gang efter den anden. Men vi, der gør det, ved, at der ikke er to ture der ligner hinanden. Efter en østenvind kombineret med højvande er hele forstrandens strandvolde vendt godt og grundigt rundt. Længere ude ved den næsten 20 meter høje kalkklint er der som her i foråret skredet store stykker af klinten, og de store blokke af bryozokalk føres langsomt sydpå. Så der er altid en chance for at gøre gode fund.

Jagten er gået ind, der kan jo være flint-stenkerner overalt.

De nedbøjede hoveder og den langsomme gangart afslører måske ikke, at her går en gruppe mennesker grebet af en jagtiver og koncentration, som sagtens tåler sammenligning med en pürschjægers. Men det er de. Snakken går hist og her og fine fund udløser ros og fornyet appetit på selv at få fat i noget godt.

Også en anden appetit skal stilles. Her serveres seafood på fordækket, selvom resten af båden mangler.

For at give et indtryk af, hvad det kan være, vil jeg lave en måske lidt ked-sommelig oprensning af de fossiler, der blev vist frem, da turen var slut: 5 arter af søpindsvin - *Galerites* sp., *Echinocorys* sp., *Salenia* sp., *Cyclaster* sp. og *Tylocidaris* sp. Et enkelt af dem som flintkerne med et strejf af kalcedon. Der-til pigge fra mindst ligeså mange arter, bl.a de store kølleformede fra *Tylocida-ris baltica*. Kalkvampe som *Porosphaera globularis* med og uden ormeboringer, kiselsvampe, flere arter af kalkrørsorm, enkeltkoraller, brachiopoder – store og små, flere udgaver af muslingen *Spondylus* og sølilje-stilke. Dertil et antal ubestemmelig-heder som kom med hjem til nærmere granskning.

Randplader af en søstjerne, Metopaster, i bryozokalk.
Dette heldige fund er gjort af Lars Kruse.

Et ikke helt almindeligt fund skal nævnes særskilt: Lars Kruses søstjerne i en meget stor blok af bryozokalk. Lidt mere end tre af de fem kanter med randplader plus et antal mindre dækplader er synlige. Det manglende er formentlig dækket af bryozokalken, så en præparation kan måske bringe et pænt eksemplar af slægten *Metopaster* for en dag.

Fundene gennemses og kaffe og kage indtages. Så gør den silende regn knap så meget.

Paraden af fund blev gennemført på parkeringspladsen, mens regnen silede ned, men godt selskab med tilhørende kage trak afskeden ud. Og jeg er sikker på, at vi kommer tilbage en anden dag. Skelletet af marsvinet og fiskekutterens fordæk lod vi ligge. Og klinten står der med huler og sprækker og stritgræs på toppen. Det er et dejligt sted. - Tak for godt selskab.

Turreferat:

Sommerens ø-tur til Fur

Af Jytte Frederiksen.

Jysk Stenklubs sommertur, hvor programmet tager hensyn til både samlende og ikke samlende medlemmer, udgik en junimorgen fra Søren Frichsvej i Aarhus. Til en afveksling var det pivkoldt for de bare ben, men inden dagen var omme havde vi oplevet en støvstorm i molergraven ved Stendal Høje, som en beduin ville have følt sig hjemme i.

Busserne kørte den kendte vej til Skive gennem et landskab med afsvedne hvidgule marker, grønne læhegn, gravhøje og heder. Første stop inde midt i Skive bød på et af de utallige eksempler på offentligt tilgængelig ny kunst, som de større og mindre købstæder i Danmark er fulde af.

Christel Bækgaard har lavet flere skulpturer i Skive, her hendes echinoderm-”puffere”.

Javier Panos's hyldest til laksen.

Christel Bækgaard har lavet flere skulpturer i Skive, og vi fik meget passende lov at glædes over hendes ”puffere” - echinodermer i beton, glas, keramik og bronze beregnet til at stråle med LEDlys om natten. Lige ved siden af dem stod Javier Panos’s hyldest til laksen i form af en menneskehøj keramikfisk med skæl af teskeer i forskellige positioner. Han må have gjort et pænt indhug i genbrugsbutikkernes beholdning af teskeer. Det lille stop gav lyst til at gennemsøge hele Skive efter ægteparrets finurlige skulpturer.

Stens berømte butik på Fur - med isbjørneskindet og ham selv i butikshjørnet er nu kun en malet kulisse, og keramikeren Aage Fruergaard-Jensen, der kendte alle Furs askelag og fremtryllede en mat glasur i røde, brune, grønne, gule og knaldsorte farver, er også historie. Fur Museum er heller ikke som det var. Og det er godt. Nu er hovedbygningen fortrinsvis forbeholdt den enestående samling af fossiler og mineraler fra moleret. Monterne er overskuelige trods fyldige forklaringer og de fleste af skiltene er i læsevenlig størrelse.

En af de nye monter i Fur Museum. Denne er med Kridt-tidsfossiler.

På arealet udenfor er der sandkasse og vandkasse, dinosaurer og andet godt på ruten gennem Jordens historie med plancher og store sten. Et besøg i museumsgården ”Det lille land” og kludesejleren Tarris Mølle fremkaldte en del snakken om barndomsminder.

Aage ser tilfreds ud ved udsigten til at nyde sin boghvedepandekage .

På ”Sommerturen” er det ikke nødvendigt at medbringe madpakke. I årenes løb har Linda fundet mange gode madsteder til os med kvalitetsmad med danske rødder. Cafe ”På Herrens Mark” har specialiseret sig i boghvedepandekager med fyld både sundt og sødt. Måske er det mad med franske rødder, men serveret med samme bundsolide respekt for råvarer og kunder, som vi før har nydt på ø-turene. Omsorgen strakte sig til både sukkerknald og rå løg til Patricias hvepsestik. Når ordreafgivelse og servering er så velslyret og effektiv, er det ikke så galt at være på Herrens mark. Det underfundige ”Museum kun for mænd” nederst på grunden måtte vi jo se.

Hertil og ikke længere... Det er vilkårene for kvinder ved ”Museum for Mænd”.

Nutidens modstykke til et viktoriansk herreværelses pikanterier blandet med lommefilosofiske sentenser og tilsat helt elementære kulinariske muligheder: grill og bajere i jordkælder. Og så en udsigt så skøn. Det er vist ikke helt så hårdt at være mand på Herrens mark som et par af sentenserne kunne give indtryk af.

For at undgå helt ulidelige abstinenser var der afsat tid til et besøg i molergravene ved Stendal Høje. En af dem er kendt for en søjle af moler og askelag med det sigende navn ”Bispehuen”. Man stiller sig ved foden, kigger op på den græsklædte top og ser rundt i landskabet udenom og prøver at forestille sig den mængde moler der er blevet fjernet i tidens løb. Ubegribeligt store mængder.

Bispehuen med mange askelag

Der samles på plateauet i Stendal Høje graven.

På en lille times tid samlede vi så fossiler i moleret på det lille plateau, som vi begrænsede os til. Både fisk og slangestjerner og forhenværende gipskrytaller fik finderne til at juble med sammenbidte tænder i støvstormen.

Et af fundene fra Stendal Høje, en strømsild (længde 4,5 cm).

En søstjerne i moler, ligeledes fra Stendal Høje

Aftryk i moler efter nu opløste gipskrystaller. Stendal Høje.

Vi fik udpeget karakteristiske askelag i skrænterne og nød, at varmen var tilbage igen.

Tak til Kaj og Hans for at køre busserne, og tak til Linda for endnu engang at overraske os med god mad, kultur, fossiler og fornøjeligt samvær.

Dinosaur ved museet på Fur.

Spørg Stenhuggeren

spørg om fossiler og sten – og nu med svar

Har du fundet noget nyt og spændende eller noget mærkeligt, som du ikke lige kan finde ud af? Så spørg her på Stenhuggeren.

Et panel af klubbens medlemmer vil gøre deres bedste for at hjælpe dig med at nå frem til en bestemmelse af dit fund.

Tag et foto af dit fund, oplys findestedet og størrelsen af stenen/fossilet og send det med e-mail til Stenhuggerens redaktør (info@geolsba.dk), som så vil kontakte dén i panelet, som bedst vil kunne besvare forespørgslen.

De mest interessante fund vil blive bragt her i bladet i kommende numre.

Svarerne på sommerens spørgesten er Ingemann Schnetler, Henrik Jensen og Søren Bo Andersen.

Der har været stor interesse for at få bestemt fund siden bladet påbegyndte ”Spørg Stenhuggeren”. Vi takker for alle mails og opfordrer til at fortsætte spørgelysten.

Ruth Marager har sendt foto af et fossil fundet på en grusgravstur. Der er både ydre- og indre aftryk.

Svar: Der er tale om et irregulært søpindsvin, populært kaldes gruppen for ”sømus”. Det er af slægten *Cyclaster* (tidligere *Brissopeustes*),

men trykkede søpindsvin er meget svære at vurdere højde og tykkelse på, så jeg tør ikke artsbestemme dyret. Alderen er Danien-tid.

Pia Rørbech har indsendt en knogle fundet ved Besser Rev, Samsø.

Svar: Så vidt jeg kan se, er der tale om en knogle fra under-forbenet af formodentlig en hest. Alderen af knoglen skal nok måles i hundreder af år. Hvis det skulle være hest fra fx vikingetid og ældre, ville knoglen nok have været kortere for at passe til datidens mindre hestestørrelse.

Louise Hvidsten har en rund og linseformet sten med mørke prikker fundet i nærheden af Assens.

Svar: Del runde form skyldes, at stenen er en konkretion, en kalkafsætning nede i datidens lerhavbund. Oftest afsættes den hårde kalk omkring en skal, og i dit tilfælde er det omkring en snegleskal. Kalken er kommet som en opløsning med havbundens "grundvand". Hvis lerlagene er jævnt porøse, vil kalken afsætte sig som en kugle. Hvis lagene er mere lagdelte/sammenpressede vil kalken lettere kunne udfyldes langs med lagene end på tværs af dem. Her vil konkretionen i stedet blive fladere, ganske som i dit tilfælde. Den grønlig sten med prikker af mineralet glaukonit tyder på, at stenen kunne komme fra den geologiske periode, Oligocæn. På vestkysten

af Fyn og nær Assens findes netop klinger med lag fra Oligocæn. Så der kunne din sten godt stamme fra oprindelig. Oligocænlagene dér har en alder på ca. 25 millioner år.

Fra Vibeke og Peter Sørensen i Sangstrup er der kommet en del fotos af fossiler, de har undret sig over.

Svar: Stenkerne med lidt af yderskallen bevaret fra en bægerkoral, *Coelosmilia excavata*. Denne koral stammer fra Kridttidslagene ud for Sangstrup Klint.

Svar: Der sidder ca. 10 kalkplader tæt sammen på en række. Hver enkelt plade ser ud til at være hver sin calcitkristal. Det afslører, at det er noget fra en echinoderm, en pighud. Her kan det enten være et stykke søliljestilk, eller det kan være slidte randplader af en søstjerne. Den sande identitet

ville måske kunne afsløres, hvis calcitten (kalken) blev syret ud af flinten. Måske fra Kridttid ellers Danien.

Svar: De prikkede og stænglede fossiler i denne sten er forkislede grene af buskformede bryozokolonier. I virkeligheden består omkring $\frac{1}{4}$ af kalken i klinterne ved Karlby og Sangstrup netop af sådanne bryozorester! Alder, Danien.

Svar: Her har familien Sørensen fundet to fossiler på én gang. Den store hvide skal er fra den østersbeslægtede *Pycnodonte vesicularis* og det brunlige rør er et stykke af et ”vættelys”, et belemnit-rostrum. De er der begge to, fordi østerslarver altid finder noget fast at slå sig ned på, og østersskallen vokser så videre på dette underlag. Størrelsen på østersskallen og helt sikkert belemnitten viser, at alderen er Kridttid.

Klubbens stand hos Flintsmeden på Mols

Ivrig købelyst af fossiler på april mødet

Michael Bak

I øjeblikket masser af fine og sjældne mineraler til salg fra min samling (tidl. Claus Hedegaard) - bl.a.:

- *Mere end 50 forskellige zeolite-mineraler*
- *Sjældne mineraler fra hele verden*

Overvejer du at sælge din samling ?

Med kontakt til samlere og forhandlere i USA og Europa kan jeg tilbyde dig den bedste pris for din samling af fine mineraler og gode enkeltstykker.

Kærdalen 16 - 3660 Stenløse - Tlf. 23 21 15 43

michaelbak@worldofminerals.dk

Det er måske
ham, der blev
væk på turen i
2001

Vulkanske askelag i Stenhøj Høje graven.

Krydslejrning i smeltevandssand, Grønbæk grusgrav.

Medlemskab af Jysk Stenklub

Kontakt kassereren.

Tlf. 2943 0901 eller 8617 4697 - e-mail jytte@dichmusik.dk

- Bankkonto: 1551 1217380
- Enkeltperson: 150 kr.
- Par (modtager kun ét medlemsblad): 200 kr.

Hvis du ikke ønsker at fortsætte dit medlemskab, så giv venligst besked. Det sparer foreningen for udgifter og begge parter for besvær.

HUSK også at melde FLYTNING til kassereren. Et postkort (se adressen på side 2) eller en mail til jytte@dichmusik.dk sikrer, at Stenhuggeren kommer frem uden forsinkelse.

Med venlig hilsen fra *Kasserer Jytte Frederiksen*

Klubbens værksted og bibliotek på Læssøesgades Skole

Hold dig orienteret på klubbens hjemmeside eller hos Hans J. Mikkelsen.

Administrativt er bygningen flyttet fra Læssøesgades Skole til Frederiksbjerg Skole.

Vi glæder os alle til at genoptage de aktiviteter, der har ligget stille alt for længe. Og så håber vi, at værkstedet kan få lov til at fungere i fred i mange år.

Nedenstående oplysninger gælder således igen fra i 2018:

Kontakt Hans J. Mikkelsen, når det drejer sig om værkstedet. Tlf. 4054 3902.

Tirsdage : er for tiden ledig på grund af sygdom. Træf aftale med Hans om adgang - Maskinerne er der og venter på at blive brugt, så hold jer ikke tilbage.

Onsdage: kl. 19.00 - 22.00. v/ Leif Andersen (kun efter aftale) 6167 8062.

Husk af hensyn til de låste døre at ringe besked, om du kommer på værkstedet. Brug af sølvværkstedet: 5 kr. pr. gang. Brug af slibeværkstedet: 10 kr. pr. gang.

Returneres ved varig adresseændring

Afsender:
Jysk Stenklub
Myntevej 16
8240 Risskov

Program for Jysk Stenklub efterår 2018

Klubmøderne er på Åby Bibliotek, Ludvig Feilbergsvej, Åbyhøj

- Lørdag d. 8/9: Klubmøde på Åby Bibliotek. Sten på bordet - vis og se **Sommerens fund**. Dernæst foredrag ved Peter K.A. Jensen: **Menneskets udvikling**.
- Lørdag d. 13/10: Klubmøde på Åby Bibliotek. Foredrag ved Jan Audun Rasmussen: **Molerets fossiler, et unikt vindue mod livet i Eocæn**.
- Lørdag d. 10/11: Klubmøde på Åby Bibliotek. **Rauforedrag 2**, ved Anders Damgaard, Ravklubben
- Lørdag d. 1/12: Klubmøde på Åby Bibliotek. **Det traditionsrige julemøde**. Bemærk at julemødet allerede er den 1/12! Denne dato er for at undgå sammenfald med messen i Hamburg, som mange af vores medlemmer plejer at deltage i.

Klubmøde-datoer i foråret 2019: 12/1, 9/2, 9/3 og 13/4

Ture mv. efterår 2018

- Søndag d. 9/9: Tur til Rendsburg-messen. (Tilmelding **haster**. Se i bladet)
- Torsdag d. 13/9 til mandag d. 17/9: *Fossiltur til det Nordjyske*.
Er AFLYST pga. for få tilmeldte.
- Lørdag d. 6/10 og søndag d. 7/10: Hasselager Messen, kl. 10-17.00.
Klubben deltager med en stand.
- Lørdag d. 20/10: Grusgravtur til Hjardemål og Ræhr. (Tilmelding, se i bladet.)

Deadline for decembernummeret af STENHUGGEREN er den 31. oktober 2018. Materiale sendes til Søren Bo Andersen. (sba@geolsba.dk), eller kan afleveres ved klubmøder.

AL DELTAGELSE I FORENINGENS AKTIVITETER SKER PÅ EGEN REGNING OG RISIKO
Ved ankomst til møderne på Åby Bibliotek efter kl. 14.00, hvor dørene bliver lukket, kan man benytte klokken til højre for døren. Husk selv at medbringe nødvendig proviant til møderne. Fra kl. 13.00 er der åbent for handel, bytning, stensnak og "sten på bordet". Mødet starter kl. 14.30.

